

Katsaukset

POLITIIKAN TUTKIMUS JA YHTEISKUNNALLINEN KÄYTÄNTÖ*

Raimo Väyrynen

1. Poliitiikan tutkijoiden poliittisuudesta

Yhteiskuntatieteilijän asema suhteessa muilla tieteenaloilla toimiviin kollegoihinsa on sikäli mielenkiintoinen, että hän on monin sitein kiinni omassa yhteiskunnassaan. Poliitiikan tutkimus ei tässä suhteessa ole suinkaan mikään poikkeus. *Sakari Hänninen* on äskeisessä kirjoituksessaan (Poliitiikan tutkimus ja yhteiskunta 3, 1981) väittänyt, että tyypillinen politologi on professionaalinen spesialisti, joka jakaa opiskelijoille ja muille kuluttajille faktoja ja joka suhtautuu tutkimustuloksiinsa kuin kulutustavaroihin. Edelleen Hänninen toteaa tyypillisen politologin vetävän rajan itsensä ja muun yhteiskunnan välille, yhteiskuntaa ja sen poliittista osa-aluetta tarkkaillaan tavallaan ulkopuolelta. Kritiikin osuvuutta ei voi kieltää, vaikka kirjoittaja korostaakin mielestäni liiaksi 'tyypillisen poliitiikan tutkijan' professionalisoitumista yhteiskunnallisen käytännön ulkopuolelle.

Itse asiassa poliitiikan tutkijoiden yhteys yhteiskuntaan vaikuttaa sangen tiiviiltä; osittain ehkä sen vetovoiman vuoksi, joka poliittisella toiminnalla aina on ollut (tosin syytä ei ole vähätellä esimerkiksi taloustieteilijöiden kytkeytymistä yhteiskunnan taloudellisiin voimiin). Poliitiikan tutkijoiden ja yhteiskunnallisen käytännön läheinen suhde voidaan osoittaa vaikkapa sillä, että 76 prosenttia Suomessa toimivista valtio-opin professoreista ja apulaisprofessoreista oman tulkintani mukaan kuuluu tai on kuulunut eri puolueisiin, kun taas sitoutumattomia on jäljelle jäävä neljäsosa. Puolueisiin kuuluneista tai kuuluvista vajaa kolmasosa on puolueulottuvuuden sosialistisessa laidassa. Lisäksi on syytä viitata siihen, että politiikassa pisimmälle päässeet politologit ovat olleet eduskunnassa, ministereinä, puolueensa puheenjohtajina — tai sellaisiksi pyrkineet — ja lopulta myös presidenttiehdokkaana.

Tämä tosiasiallinen tilanne herättää luonnollisesti kysymyksen valtio-opineen roolista politiikassa: mikä on tieteellisen kokemuksen vaikutus politiikan muotoiluun? Hieman idealisoiden voisi kai sanoa, että parhaimmillaan valtio-opin kautta hankittu tieteellinen pohja auttaa ymmärtämään poliittisen tai

* Tämä puheenvuoro on uudistettu ja laajennettu versio Poliitiikan tutkimuksen päivillä Helsingissä 11. 1. 1982 pidetystä alustuksesta.

kansainvälisen järjestelmän toiminnan kokonaisuutena, näkemään niiden osien väliset vaikutussuhteet sekä kehityspiirteet. Tämä luonnollisesti auttaa poliittisen toiminnan suuntaamisessa ja poliittisen strategian luomisessa. Aina tällaista vaikutusta ei kuitenkaan näy, vaan politiikan tutkijan analyysit saattavat sortua samanlaisiin yksinkertaisuuksiin kuin muidenkin politiikan aspiiranttien puheenvuorot.

Määrällisesti tarkastellen politiikan tutkijat ovat siis sukeltaneet poliittiseen elämään suhteellisen usein. Tosin yksilölliset vaihtelut ovat tässäkin suhteessa suuria. Suoranaisen osallistumisen kautta aikaansaatu vaikutus poliittisen järjestelmän toimintaan näyttää jääneen kuitenkin sangen vähäiseksi. Muilta tieteenaloilta tulleet poliitikot voivat esittää poliittisen toimintansa tuloksista ainakin vastaavia näyttöjä kuin politologiankin piiristä lähteneet. Omakohtainen meritoituminen politiikan tutkimuksen piirissä tai yleensäkin yhteiskuntatieteissä ei siis välttämättä anna politiikkaan lähtijälle mitään viisasten kiveä käteen. Merkille on myös pantava se, että tammikuussa 1982 pidetyissä valitsijamiesvaaleissa eivät ehdokkaina olleet tutkijat — jälleen muutamain harvoin poikkeuksin — koonneet mitenkään mainittavia äänimääriä.

Tutkijoiden suoranaisten poliittisen osallistumisen sijasta mielenkiintoisempi kysymys onkin oikeastaan se, missä määrin politiikan tutkimus tieteellisenä liikkeenä on uudistanut Suomen poliittista elämää. Tämä vaikutus voi toimia tavallaan kahdella tasolla. Poliitiikan tutkija voi omaksua ulkopuolisen specialistin roolin, jolloin hän voi ideaalitapauksessa perustutkimukseen nojaten osoittaa yhteiskunnallisten ilmiöiden välisiä riippuvuussuhteita. Edelleen hän voi soveltavasta näkökulmasta suosittaa keinoja, joilla näitä suhteita voidaan muuttaa vastaamaan tiettyjä yhteiskunnallisia arvoja. Tällainen soveltava tutkimus voi toimia joko yksilötasolla — kun esimerkiksi vaalitutkimuksen keinoja käytetään hyväksi laadittaessa poliittista kampanjaa — tai yhteisötasolla, jolloin tutkija saattaa selvittää vaikkapa erilaisten vaalijärjestelmien vaikutuksia puolueiden kannatukseen.

Vaativammalla tasolla voidaan puolestaan ajatella sellaisen yhteiskuntateorian luomista, jonka avulla poliittinen käytäntö voidaan 'avata' tieteellisin keinoin. Tällöin kyse on yhteiskunnan tekemisestä ymmärrettäväksi toisiaan tukevien teoreettisten ja empiiristen ponnistusten kautta. Tämä ajatus lienee ollut Sakari Hännisen mielessä, kun hän puhuu kokonaistiedon tarpeesta, koska 'politiikka on vain kokonaisuuden aspekti'. Tällaisen kokonaistiedon hankinta, joka epäilemättä on vaikeaa, auttaa myös tutkijaa kasvamaan ulos osasta omia rajoituksiaan.

Tämän kirjoituksen teesi on lyhykäisyydessään se, että suomalainen politiikan tutkimus ei ole kyennyt olennaisesti vaikuttamaan yhteiskunnalliseen käytäntöön sen vuoksi, että se on ollut ambitiotasoltaan suhteellisen alhaista ja teoreettisesti pirstoutunutta. Viimeaikainen kehitys kuitenkin viittaa siihen, että suomalainen politiikan tutkimus on uusien mahdollisuuksien edessä, tosin osittain valmistautumattomana käyttämään niitä hyväkseen.

2. 'Tiedon arvostus' tutkimuksen motiivina

Valtiotieteellisen tutkimussadon tarkastelu 1950- ja 1960-luvuilta osoittaa behavioralismin voimakkaan vaikutuksen sekä siihen liittyvän pyrkimyksen tiedon kumulaatioon. Tuolloin, *Pertti Pesosen* sanoin, suomalainen politiikan tutkija 'arvosti tietoa'. Hän keskittyi suurimmaksi osaksi behavioraalisiin keinoin 'avaamaan' poliittista todellisuutta. *Politiikka*-lehden numeroiden läpikäynti tuolta ajalta osoittaa sen, kuinka tässä tarkoituksessa eriteltiin esimerkiksi poliittisten asenteiden muodostusta, puolueiden toimintaa eduskunnassa, kunnallisvaltuutetun roolia tai vaikkapa vaaliliittoyhteistyön vaikutuksia eduskunnan voimasuhteisiin.

Kaikki tutkimus oli tavallaan pioneiritutkimusta ja sen vaikutus käytännön politiikkaan lienee ollut useimman tutkijan mielestä toissijainen kysymys. Tähän liittyneenä valtioelinten väliset suhteet ja muut politiikan 'suuret kysymykset', yleensä institutionaalinen politiikan tutkimus, jäivät yhä harvalukuisemman harrastajajoukon käsiin. Päätendenssinä oli se, että valtiosääntöön liittyvät ongelmat siirtyivät pian nuoremman oikeustieteilijäpolven piiriin. Tosin valtiosääntökysymyksiä harrastaneet oikeustieteilijät olivat aikaisemminkin olleet sinunkaupoissa politiikan tutkijoiden kanssa. Tästä huolimatta on mielenkiintoista havaita se, että myös nuorempi sukupolvi jatkoi yhteydenpitoa. Siitä ainakin *Antero Jyränki*, *Esko Rieppula*, *Lars D. Eriksson*, *Teuvo Pohjolainen* ja *Ilkka Saraviita* julkaisivat näkemyksiään *Politiikka*-lehdessä.

Suomalaista politiikan tutkimusta voidaan aina 1970-luvulle saakka luonnehtia laajenevan kasautumisen käsitteellä: pyrittiin pikemminkin laajemmalle kuin syvemmälle. Tutkimuksen tärkeimpänä tehtävänä pidettiin olemassaolevien aukkojen paikkaamista, tutkimuksen laajentamista uusille aloille sekä tehokkaamman organisaation luomista tutkimusyhteistyöhön. Tämänäsuuntaisia vaatimuksia esittivät *Jan-Magnus Jansson* käsitellessään vuonna 1959 *Politiikka*-lehdessä politiikan tutkimuksen tilaa Suomessa sekä *Ilkka Heiskanen* vuonna 1969 julkaisemassaan vastaavassa arviointiartikkelissa. Heiskanen nimisi tuolloin kartoittamattomiksi alueiksi lainsäädäntöprosessin, puolueiden rahoituksen, julkisen byrokratian sekä valtaeliittien rakenteen.

Suomalainen politiikan tutkimus oli pitkään nähnyt keskeiseksi tehtäväksi kotoperäisen poliittisen järjestelmän kuvaamisen ja selittämisen, ajan mittaan yhä empiirisemmin menetelmin. Kiistatonta lieneekin, että 1950-luvun puolivälistä liikkeelle lähtenyt behavioraalisen tutkimuksen aalto lisäsi tietoa suomalaisesta politiikasta. Voidaan kuitenkin kysyä, vaikuttiko tämä tieto laajemmin muualla kuin tutkijoiden omassa keskuudessa. Uskaltaisain väittää, että samalla tavalla lähimenneisyyden valinnoista uutta tietoa tarjonnut poliittisen historian tutkimus muokkasi laajemmin yhteiskunnassa vallitsevia käsityksiä varsinkin toisen maailmansodan aikaisista kysymyksistä. Yksittäishuomiona voidaan lisäksi todeta, että suomalaisessa politiikan tutkimuksessa vertaileva perspektiivi on ollut poikkeuksellisen harvinainen. Muistinvaraisesti arvioituna Suomen poliittista järjestelmää ei, eräitä haastattelututkimuksia lu-

kuunottamatta, ole järjestelmällisesti verrattu muiden maiden vastaaviin järjestelyihin.

Politiikan tutkimus ja politiikan käytäntö ovat löytäneet toisensa erityisesti vaalien ja vaalijärjestelmän tutkimuksessa. Pertti Pesosta voidaan kiistatta pitää tämän tutkimussuunnan uranuurtajana Suomessa. En kuitenkaan puutu tässä yksityiskohtaisemmin kansalaisten äänestyskäyttäytymistä ja poliittisia valintoja koskevaan, haastattelutietoihin pohjautuvaan tutkimusperinteeseen. Totean vain sen läheisen, jopa institutionaalisen yhteyden, joka tässä suhteessa on syntynyt haastattelututkimuksia toteuttavien toimistojen, niitä hyödyntävien puolueiden sekä tutkijoiden välille. Haastattelujen kautta saatu kosketus poliittiseen todellisuuteen on epäilemättä rikastuttanut myös valtio-opillista tutkimusta, joskin siitä on samalla osittain tullut sosiaaliteknologiaa. Sellaisena se on saattanut vaikuttaa poliittisten puolueiden tilannearvioihin ja toimintasuunnitelmiin enemmän kuin päälle päin on edes havaittavissa.

Politiikan tutkijoiden piirissä on myös pitkään keskusteltu Suomen vaalijärjestelmässä vallitsevista lainalaisuuksista ja siinä tarvittavista reformeista. Tässä suhteessa tutkijoilla on ollut tiettyä halua ja myös kykyä luonnostella vaalijärjestelmän ja sitä koskevan lainsäädännön uudistamista. *Klaus Törnuddin* yleisteoksen 'The Electoral System of Finland' ohella voisi varsinkin 1970-luvun osalta viitata *Markku Laakson* ja *Pertti Timosen* useisiin julkaisuihin näistä ongelmista. *Dag Anckar* on puolestaan pohtinut kansanäänestysmenettelyn suhteutumista puoluejärjestelmään. Tarvittava poliittinen konsensus vaalijärjestelmän muuttamiseen on kuitenkin toistaiseksi puuttunut.

Vaalijärjestelmän ohella eduskunnan päätöksentekojärjestelmä, mukaan lukien valiokuntien rooli, ja eduskunnan asema yleisemminkin näyttävät kirvoittaneen, muun muassa *Jaakko Nousiaisen* ja *Markku Laakson* tosin erityyppisissä töissä, reformisuuntautuneita ajatuksia. Laajempia yhteiskunnallisia päätöksentekojärjestelmiä on eritelty desentralisaation ja muiden vaihtoehtojen näkökulmasta. Varsinkin *Krister Ståhlberg* sekä eräät muut ns. Respo-projektin osanottajat ovat käyneet näitä ongelmia koskevaa tieteellistä keskustelua.

3. Uusia suuntia

Behavioraalisen tutkimuksen ensimmäinen kriisi suomalaisessa politiikan tutkijoiden yhteisössä tuli näkyviin aivan 1960-luvun lopussa. Tällöin keskustelu alkoi suuntautua tutkimuksen metodologisiin kysymyksiin, laajasti käsitettynä, sekä soveltamisen ongelmiin. Ilkka Heiskanen oli se henkilö, joka alkoi näkyvimmin vaatia tutkimukselta myös yhteiskunnan ja politiikan uudistamista. Vuonna 1971 *Politiikka*-lehdessä julkaisemassaan artikkelissa hän alkoi puhua politiikan tutkimuksesta 'terapeuttisena korrektiivisena yhteiskunnallisena kommunikaationa'. Sen tehtävänä oli pyrkiä sekä poliittisessa taistelussa että sen ulkopuolella oikaisemaan kommunikaatiivisen lisäarvon yhteiskunnassa synnyttämiä vinoutumia. *Politiikka*-lehden perusteella arvioituna

tiedonintressejä ja politiikan tutkimuksen soveltamista koskevaa keskustelua kävivät Heiskasen ohella innokkaimmin *Erkki Berndtson* ja *Hannu Nurmi*. Heiskasen osalta on vielä syytä todeta se, että hänen vaikutuksensa politiikan tutkimukseen säilyi läpi 1970-luvun muun muassa Deta-projektin kautta, jossa hän työtovereidensa kanssa uursi ns. policy analysisin suomalaista uraa.

Vaatimukset politiikan tutkimuksen ja yhteiskunnan välisen suhteen uudistamisesta nousivat esiin — eikä välttämättä sattumalta — samanaikaisesti, kun Valtioneuvosto teki vuonna 1969 periaatepäätöksen perustuslakien tarkistamisen aloittamisesta. Tuolloin Poliitiikan päätoimittajana toiminut Heiskanen suhtautui kuitenkin hyvin pessimistisesti politiikan tutkijoiden kykyyn osallistua tähän uudistusprosessiin: 'syynä tähän on yksinkertaisesti se, ettei suomalainen politiikan tutkija kykene oman alansa edustajana osallistumaan tällaiseen laaja-alaiseen työhön. Pieniin näpertelytehtäviin kouliintuneena hän jää väijäämättä valtiosääntöoppineiden jalkoihin'. Myöhempi kokemus osoitti tämän väitteen suurimmilta osiltaan perustelluksi. Tosin muutamat harvat politiikan tutkijat antoivat Valtiosääntökomitean mietinnöstä reformisuuntautuneita lausuntoja. Niinpä *Osmo Apunen* esimerkiksi eritteli lausunnossaan parlamentaarisen ulkopoliitiikan periaatteita ja mahdollisuuksia.

Mielenkiintoista on havaita se, että umpikujaan päättyneen valtiosääntöuudistuskokeilun aikana ei *demokratiaongelma* näytä vielä erityisesti politiikan tutkijoita innoittaneen, vaikka siltä saralta olisi löytynyt luontevia panoksia uudistusprosessiin. Taustaksi tälle on hyvä muistaa se, että meillä oli 1950-luvulta lähtien olemassa demokratiaongelmaa koskevan tutkimuksen perinne, näkyvimpinä edustajinaan *Jan-Magnus Jansson* ja *Tuttu Tarkiainen*. Voitaneen sanoa, että tämä demokratiatutkimuksen vaihe osittain liittyi yleiseen sodanjälkeiseen haluun vahvistaa parlamentaarista demokratiaa ja sen toimivuutta sotien väliseen aikaan verrattuna. Yksi poliittisen tason esimerkki tästä oli *Urho Kekkosen* parlamentariselle demokratialle useissa eri kirjoituksissaan antama korostus. Tosin hän myös itse käytti tämän demokratian keinoja hyväkseen siksi voimallisesti, eräät tutkijat, kuten *Seppo Laakso*, alkoivat puhua ruoskaparlamentarismista.

Tultaessa viime vuosikymmenen taitteeseen oli havaittavissa sen jälkeen vain vahvistuneita merkkejä *uudesta demokratiaa koskevan tutkimuksen aallosta*. Eräisiin sen nousuun liittyviin piirteisiin — eduskunnan päätöksentekojärjestelmää ja asemaa, vaalijärjestelmää ja kansanäänestystä koskevaan tutkimukseen — viittasin jo edellä. Tämä kehityssuunta on kuitenkin, sanoisin tosiasioiden paineesta, noussut entistä näkyvämmiin esiin. Suomalaisen yhteiskunnan kehityksessä on ilmennyt tekijöitä, jotka ovat tosiasiallisesti kaventaneet kansalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia. Nämä tekijät sijoittuvat itse asiassa kahdelle tasolle.

Toinen niistä paikantuu puoluelaitoksen, etujärjestöjen ja valtiollisten instituutioiden tasolle. Tässä yhteydessä riittänee vain viittaus siihen määrällisesti laajenevaan tutkimusaineistoon, joka koskee puolueiden ja etujärjestöjen aseman virallistumista, niiden sisäisen demokratian heikkenemistä sekä kor-

poratiivisen hallitsemistavan yleistymistä. Tämänasuuntaisen aineiston kartuttajina voidaan mainita *Onni Rantala*, *Voitto Helander* ja Respo-projekti sekä *Olavi Borg* ja Pardem-projekti. Kasvavaa kiinnostusta demokratiakeskusteluun osoittaa sekin, että miltei kaikki Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin professuurin viranhakijoiden noin vuosi sitten pitämät koeluennot käsittelivät poliittista demokratiaa ja sen toteutumismahdollisuuksia.

Poliittisen järjestelmän harvainvaltaiset piirteet näyttävät työntyvän esiin samanaikaisesti, kun kansalaisten poliittisessa evaluaatiossa ja kokemusmaailmassa tapahtuu merkittäviä muutoksia. Useat, muun muassa Pertti Pesosen, *Risto Sänkiähon*, *Risto Yrjösen* ja *Tuomo Martikaisen* laatimat tutkimukset osoittavat — tässä vain hyvin yleisesti todeten — sen, että kansalaisten luottamus poliittisiin auktoriteetteihin on väistymässä ja heidän poliittiset valintansa määrääntyvät aikaisempaa harvemmin yhteiskuntaluokan ja muiden vastaavien tekijöiden perusteella. Tämä tietysti liittyy yhteiskuntarakenteessa tapahtuneisiin ratkaiseviin muutoksiin, kuten esimerkiksi *Markku Haranne* on todennut.

Kaiken tämän seurauksena syntyy poliittiseen järjestelmään mobiliteettia, joka horjuttaa puoluekorosteisen ja korporatiivisia ominaisuuksia hankkivan poliittisen järjestelmän organisoivia periaatteita. Tässä yhteydessä lienee tosin syytä viitata siihen *Heikki Paloheimon* havaintoon, jonka mukaan Suomessa on vallalla pikemminkin valtiointerventionistinen kuin korporatiivinen hallitsemistapa, mutta ei kuitenkaan — ja tämä on kai aika tähdellistä — pluralistinen poliittinen järjestelmä. Muutoksen ytimenä on — kuten muistaakseni Jaako Nousiainen eräässä yhteydessä totesi — se, että poliittinen järjestelmä on etäännyntynyt kansalaisista samanaikaisesti, kun he ovat lähestyneet sitä. Poliittisen järjestelmän rakenteiden harvainvaltaistuminen sekä taipumus kohti yhdenmukaisuuden demokratiaa — käyttäakseni *Erkki Tuomiojan* lanseeraamaa termiä — ja toisaalta kansalaisten poliittinen vapautuminen ja mobiliteetti luovat yhteiskunnallista murrosta. Sille antaa oman lisävärinsä puolueiden voimasuhteissa ja ilmeisesti myös lukumäärissä tapahtuvat hitaat, mutta väistämättömät muutokset.

4. Uusia mahdollisuuksia

Esitelmöidessään tammikuussa 1982 Helsingissä pidetyillä Tieteen päivillä *Erik Allardt* totesi, että varhaisen suomalaisen sosiologian kaksi pääsuuntaa — westermarckilainen etnososiologia sekä Kansantaloudellisen yhdistyksen piirissä virinnyt konkreettinen sosiaalitutkimus — saivat pontimensa viime vuosisadan yhteiskunnan sisäisestä ja ulkoisesta murroksesta. Tämä murros näkyi talouden alkavana kansainvälistymisenä sekä sen maaseudulla aiheuttamina vaikutuksina, muun muassa siirtolaisuutena.

Tätä ajatuskulkua noudattaen voidaan kysyä, onko Suomen poliittinen järjestelmä nyt vastaavanlaisessa murroksen tilassa ja luoko tämä tilanne uutta

tutkimuksellista haastetta. Samalla voidaan asettaa kysymys siitä, kykeneekö suomalainen politiikan tutkija nousemaan nyt kokonaisemmaksi ja syvällisemmäksi todellisuuden tulkiksi kuin 1950- ja 1960-luvuilla. Näinä vuosikymmeninä ja niiden jälkeenkin politiikan tutkijat pyrkivät pääasiallisesti luomaan empiiristä tietoa jostakin politiikan osailmiöstä ja eräiden yksittäisten ongelmien kohdalla myös soveltamaan tätä tietoa käytäntöön. On kuitenkin selvää, että tällainen osittainen, viipaloiva lähestymistapa ei kuitenkaan riitä todellisuuden hahmottamiseen yhteiskunnallisessa murrosvaiheessa.

Ehkä voidaan lähteä liikkeelle siitä, että huolimatta suomalaisen yhteiskunnan syvällisestä muutoksesta tämän vuosisadan aikana ja erityisesti 1950-luvulta lähtien poliittinen järjestelmä on pysynyt paljolti entisellään. Valtiosääntöä ei ole uudistettu ja ainoa merkittävä muutos puoluelaitoksessa johtui puhtaasti poliittisista ja itse asiassa ulkoisista syistä: toisen maailmansodan jälkeen äärioikeistolaisia poliittisia liikkeitä lakkautettiin ja vastaavasti kommunistinen liike sallittiin. Tämän stabiliteetin seurauksena aina 1960-luvulle saakka voitiin soveltaa *Göran von Bonsdorffin* kehittämää selitysmallia, jonka mukaan puolueuudostus Suomessa perustui Venäjän/Neuvostoliiton-suhteeseen, kielikysymykseen ja sosiaaliseen kysymykseen. Nykyoloissa tämä selitysmalli, ymmärrettävää kyllä, ei enää toimi, vaan tarvitaan uusi teoria puolueuudostuksen perustekijöistä. Tämä on yksi niistä haasteista, jonka suomalainen politiikan tutkimus kohtaa.

Suomalainen politiikan tutkimus on merkittävässä vaiheessa. Yhteiskunnan sosiaalis-taloudellinen muutos on alkanut tietyllä viiveellä muokata poliittista järjestelmää. Tämä on avannut tutkijoille sekä mahdollisuuden että velvoitteen hahmottaa laaja-alaisesti yhteiskunnan uutta poliittista todellisuutta — sekä rakenteiden että aatteiden osalta — sekä vaikuttaa tutkimuksen avulla luodulla ymmärryksellä sen kehitykseen. Tutkijoilla on mahdollisuus, kuten hieman kulunut sanonta kuuluu, 'ottaa haltuunsa' tämä poliittinen todellisuus. Siinä on karkeasti todeten kaksi osaa: poliittisten asenteiden ja instituutioiden sekä ihmisten kokemusmaailman muutos. Poliitiikan teorian on kyettävä kytkemään nämä kaksi asiaa, ihmisen ulkoinen ja sisäinen todellisuus toisiinsa. Tähän ei riitä yksin sen enempää rakennetutkimus kuin haastattelututkimuksetkaan, vaan tarvitaan niiden integraatiota.

Politiikan tutkijat ovat tavallaan samassa tilanteessa kuin toistakymmentä vuotta sitten, jolloin valtiosäännön uudistus oli lähdössä liikkeelle ja jolloin olisi tarvittu kokonaisnäkemystä poliittisen järjestelmän toiminnasta suunnitellun reformin perustaksi. Useimmat politiikan tutkijat eivät tuolloin kyenneet haasteeseen vastaamaan: tilaisuus menetettiin tai ehkä sitä ei haluttu hyödyntää. Suhtaudun tämänhetkiseen tilanteeseen optimistisemmin, sillä politiikan tutkijoiden 'kyvyt vaihtoon' ovat kasvaneet. Samalla kuitenkin tutkittavien ongelmien piiri on myös laajentunut. Ongelmat vaihtelevat kansanäänestyksestä ja vaihtoehtoliikkeiden yhteiskunnallisesta painosta etujärjestöjen rooliin, eduskunnan asemaan ja hallituspolitiikassa ja hallitusyhteistyön luonteessa tapahtuneisiin muutoksiin.

Hieman toiselta kannalta katsottuna tutkimukselle nousee kaksi suurta, toisiinsa liittyvää ongelmaa: kansalaisdemokratian luonne ja edellytykset sekä poliittisten instituutioiden muutokset ja uudistumistarve. Olen vakuuttunut siitä, että näiden ongelmien viipaloiminen erikseen olisi turmiollista sekä politiikan tutkimuksen että yhteiskunnallisen käytännön kannalta. Edellä olen jo korostanut sitä, kuinka erilliset kysymykset täytyy sijoittaa laajempaan kehykseen yhteiskunnan toimesta. Viimeaikainen tutkimus viittaa siihen, että edellytykset tällaisen laajemman käsityksen synnylle ovat nyt olemassa.

Sosiologia näyttää olevan hieman samantapaisten haasteiden edessä: myös se on reagoimassa yhteiskunnan murrokseen. Mielestäni merkkejä tästä ovat Sosiologia-lehden vuoden lopulla ilmestynyt numero, jossa käsiteltiin sukupuoliteorioita — niistä muuten irronnee mielenkiintoisia näkökulmia myös politiikan tutkijoille — sekä *Risto Jaakkolan*, *Antti Kariston* ja *J. P. Roosin* toimittama, syksyllä 1981 ilmestynyt akateemikko *Heikki Wariksen* juhlakirja. Niissä molemmissa korostuu tarve eritellä aikaisempaa syvällisemmin ihmisen ja yhteiskunnan välistä kosketuspintaa sekä siinä tapahtuvia muutoksia. Tutkimustavan osalta tämä edellyttää kuten erityisesti J. P. Roos on tehnyt, muun muassa elämäntapaa koskevan tutkimuksen sekä siihen liittyen elämänkerta-aineistojen korostamista. Tällaisessa tutkimusotteessa nousee esille elämyksien ja kokemusten kartoittaminen ja sitä kautta elämän sisäisen ja ulkoisen hallinnan tarkastelu. Saadut kokemukset viittaavat siihen, ettei perinteinen haastattelututkimus pysty riittävästi tarttumaan tähän ihmisen ja yhteiskunnan kosketuskohtaan.

Tavallaan sosiologian ja politiikan tutkimuksen vanha yhteys näyttää olevan siis jälleen vahvistumassa sen jälkeen, kun molempien piiristä käytiin retkellä taloustieteiden suunnassa. Useimmat retkeilijät lienevät kokeneet pettymyksen tunteita, sillä taloustieteellinen tutkimus näyttää yhä enemmän muodostuvan hallintatiedoksi, joka ei ole edes kiinnostunut yhteiskunnassa laajemmin havaittavasta murroksesta ja sen seurauksista.

5. Ulkopoliitiikan tutkimus ja käytäntö

Suomessa ulkopoliitiikan tutkimuksen ja käytännön välinen vuorovaikutus on aina ollut vilkasta. Tämä johtuu varmasti siitä, että niin diplomaattien kuin tutkijoidenkin yhteisö on ollut pieni ja siirtymät niiden välillä suhteellisesti laskien runsaslukuisia. Rajoittuen toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan voidaan todeta, että kansainvälisten suhteiden ns. *realistinen koulukunta* on lisännyt yhden keskeisen elementin Suomen ulkopoliitiikan kansalliseen perustaan. Tämän koulukunnan oppeja ovat amerikkalaisesta akateemisesta yhteisöstä Suomen poliittiseen todellisuuteen jota kuinkin suoraan välittäneet ennen kaikkea *Risto Hyvärinen*, *Kullervo Killinen* ja *Keijo Korhonen*. Ainakin Hyvärinen ja Korhosen kautta ne ovat vaikuttaneet myös Suomen ulkopoliitiikan terminologiaan ja suuntaan.

Nuoremman tutkijapolven *behavioraalinen* ja järjestelmäkeskeinen lähestymistapa ei ole kyennyt tässä suhteessa luomaan näkyvää vastavaikutusta. Nyt ollaan kuitenkin tulossa uuteen vaiheeseen. Voimapolitiittisen koulukunnan vaikutus on akateemisessa maailmassa ollut vielä nopeammassa laskussa kuin diplomaattien piirissä. Toisaalta uusi tutkijapolvi on jopa manifestististi hylkäämässä behavioralismin ja näyttää sen sijaan yhä enemmän suuntaavan huomiotaan erilaisiin *maailmanjärjestyksen* (world order) ongelmiin. Tämä polvi on tutkimuksellisessa mielessä hakemassa uutta pohjaa. Tämä saattaa hyvinkin näkyä siinä, että tulevaisuuden ulkopoliittisessa keskustelussa saattavat enemmän korostua muut kuin suoranaisesti kansallisen edun käsitteen varaan rakentuvat analyysit. Vaikutus näkyy kuitenkin ehkä enemmän näkökulman avartumisessa kuin perustavoitteiden muutoksessa.

Voidaan ilmeisesti sanoa, että Suomen poliittisen järjestelmän murros näkyy ns. yleisen valtio-opin tutkimuksessa syvällisemmin kuin ulkopoliittikan tutkimuksessa. Suomen ulkopoliittikan stabiliteetti ei, onneksi, luo samalla tavalla kiihoittavia tutkimusongelmia. Kansalaisten poliittisten elämys- ja kokemusmaailman muutos heijastuu kuitenkin ilmeisesti myös ulkopoliittiseen ajatteluun. Kun uskomus auktoriteetteihin heikkenee ja vaatimus poliittisten johtajien eräänlaisesta kansalaiskompetenssista korostuu, niin kansalaiset alkavat vaatia myös ulkopoliittisille päätöksille yksityiskohtaisempia perusteluja. Tässä on ehkä paikallaan korostaa, että juuri valitun ulkopoliittisen linjan voimakkaalla perustelemisella Paasikivi ja Kekkonen ajoivat sen 1960-luvun jälkipuoliskoon mennessä kansan mieliin. Sen jälkeen ulkopoliittisen auktoriteetin korostaminen nousi ajoittain perustelevan argumentaation ohii.

Näistä ilmeisistä muutoksista huolimatta uskon kuitenkin, että ulkopoliittikan tutkimuksen tehtävät — yhteiskunnallisen käytännön kannalta tässä tarkasteltuna — tulevat kuitenkin enemmän olemaan ulkoista ympäristöä koskevassa analyysissä. Tämä ei tarkoita vain kansainvälisessä järjestelmässä talouden, teknologian, politiikan tai sotilaallisten voimien vaikutuksesta tapahtuvia muutoksia ja niiden vaikutuksia Suomeen. Niiden lisäksi on huomattava se, että Euroopassa ja sen ulkopuolella on sisäisen ja ulkoisen järjestelmän vuorovaikutus käynyt entistä tiiviimmäksi. Monet kansainväliselle tasolle nousevat vaikutukset saavat juurensa kansallisen tason ongelmista ja päinvastoin. Tämä on mahdollisesti seurausta kansainvälisen talouskehityksen pysähtymisen aiheuttamasta maailmanjärjestyksen fragmentoitumisesta sekä poliittisen ja taloudellisen kilpailun kovenemisestä. Nämä kehityspiirteet nimittäin luovat omia paineitaan varsinkin heikompien yhteiskuntien sisällä. Kansainvälisen politiikan tutkimuksen tulisi sekä teorianmuodostuksessa että empiirisessä tutkimuksessa kiinnittää riittävästi huomiota tähän sisäisen ja ulkoisen järjestelmän vuorovaikutukseen ja siinä piilevään dialektiikkaan.